

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXI

BELGRADE
1990

BALCANICA XXI, Beograd 1990, 1—411.

историјско дело у стиху које је 1807. написао велики грчки трговац у Земуну Тријандафил Дукa; дело описује догађаје на почетку Првог српског устанка (1804—1807). Даље се аутор у овом поглављу задржава на детаљнијим истраживањима бројних српских и немачких издања која су се јавила тада у штампаријама грчких породица Карамата и Пуљо.

Закључна разматрања Ј. Пападрианоса утврђују следеће: грчка колонија у Земуну има значаја не само по бројности њених чланова него и за њено одлучно и многоструко деловање. Бавећи се углавном трговином, грчки насељеници су успели да се брзо економски уздиг-

ну. Управо то економско благостање њихово помогло им је да буду бирани, да уђу у друштвени живот града. Значајан је такође и њихов допринос политичком, друштвеном и културном животу не само у Земуну него и у другим областима северозападног Балкана.

Књига Ј. Пападрианоса, замишљена и урађена као докторска дисертација, није само прилог познавању једног трговачког станишта у грчкој дијаспори; она је, штавише, значајан научни обол проучавању једног сегмента српске и грчке симбиозе и прожимања култура.

Миодраг Стојановић

ТОМАЗЕОВА ПОЕТИКА

Mirjana Drndarski, *Nikola Tomazeo i naša narodna poezija*, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 1989; 356 стр.

Настала као докторска дисертација с циљем да превасходно проучи Томазеове записе наших народних песама, монографска студија М. Дрндарски ставља српско и хрватско (српско-хрватско) усмено народно стваралаштво у шири контекст романтичарске поезике. „У Томазеовом сакупљачком раду и приступу народној поезији стекли су се сви политички и естетички елементи романтичарске поезике народне књижевности,“ примећује аутор, додајући да је Томазеов приступ народној песми разноврснији, заснован на његовом широком и разнородном образовању. „Укратко би се могло рећи да он народној поезији приступа пре свега као песник, док се у појединим тумачењима ослања и инспирише Библијом, Дантеом и Хомером.“

Романтичарски култ народне поезије привукао је, дакле, и Томазеа. Отуда народ и народно песништво, према неким критичарима, представљају кључни део

његове поезике. У том смислу аутор примећује: „Његов приступ народној поезији садржи све видове у којима се ова врста књижевног стварања јавља у оквиру тадашње књижевне критике и књижевних полемика. У Томазеовим расправама и чланцима народна књижевност посматра се у контексту и оквиру његовог народнаштва у ширем смислу речи; у оквиру русоовске антитезе природа — цивилизација као израз патријархалног и неисквареног друштва; у оквиру естетике истинитог, као поезија која свој предмет налази у истини, која се, опет, наводи у природи; у оквиру естетике „примитивног“...; у оквиру тежње ка истицању националног карактера књижевности, као поезије која чува у себи националне одашке и историјске традиције народа у коме је поникла; у оквиру антитезе између уметничке и народне књижевности, као лингвистичко штиво које пружа драгоцен ма-

теријал чистог народног језика и који треба да послужи као узор за стварање новог, животног књижевног језика", закључује аутор.

У великој четвортотомној антолошкој збирци тосканских, корзиканских, грчких и илирских (српскохрватских) народних песама (1841—42), пратимо све видове Томазеовог приступа народном песништву. Његов избор и преводи засновани су на јасним естетичким, етичким и политичким мотивима, испуњавајући тако начела своје књижевне и политичке концепције. Са политичког становишта, све песме — грчке и илirsке посебно — показују да је реч о поезији народа који се ослобађају и стварају свој политички и национални идентитет.

Најважнији елементи Томазовете поетике су: његово опредељење за еписку песму, уверење да је однос између историје и поезије у епопеји заснован на односу између појединца и заједнице, да је лепо оно што је истинито, а истина није само историјска, већ је и уметничка; да лепо и истинито може бити само оно што је добро, и најзад, карактер епопеје је националан, јер представља историју нације кроз њену народну поезију.

Књижевном и духовном обликовању Н. Томазеа грнало се на координатама више култура: словенске, италијанске и (нео)хеленске. Шибенчанин словенског порекла, Италијан по културној припадности, Томазео је два пута по пет година провео ван Италије, најпре у Паризу, а потом и на Крфу. Била је то прилика да упозна историјску судбину ових крајева, њихову културну и књижевну традицију, посебно усмено стваралаштво. О томе је писао у обимној студији *Италија, Грчка, Илирик, Корзика, Јонска острва и Далмација*. Посебно се дивно (нео)хеленском духу и култури. Приказао је *Модерну историју Грчке Ј. Ризоса* Нерулоса, написао је студију *О стиху грчког, италијанског и илirског народа и уопште о стиху*.

На Крфу се укључио у књижевни и културни живот преко песничког круга око Дионисија Соломоса, који је неговао култ народног језика и поезије. У грчкој језичкој реформи ставио се на страну народног језика. Занимљиво је да је Томазео на Крфу написао дело *О мудрости која се налази у коренима словенског језика*.

Томазео прати културни пород Грчке и сакупља њене народне песме, подстакнут збирком *Народне песме модерне Грчке* (1824—25) Клода Форијела, француског филолога и компаратисте. О томе и о другим својим изворима Томазео у предговору за *Грчке песме* сам наводи: „Искористио сам збирку ученог Форијела, који је први и уз најтананију разборитост одабрао и илустровао грчке песме, затим Кицлову и Цосову, као и ону из Науплиона. Нове песме (само њихове текстове доносим), којих има таман толико да мојој књизи дају свежину новине, љубазно су ми уступили Андреас Мустоксидис, елантни ерудита који је први на такве збирке помишљао; Дионизос Соломос, песник који је у народни језик унео истанчаност уметности; ...Марко Рениери... Антимос Мазаракис...“

Посебно су овде значајни и поетички занимљиви Томазонови историјско-естетички коментари који су убрзо послужили као извор за прву грчку расправу *О српској народној поезији* (1861) Ј. Перваноглау. „Основни поетички мотив коментара у *Грчким песмама*, закључује аутор, „је контрапункт народне и уметничке поезије“, затим покушај синтезе античке традиције и нове хришћанске цивилизације, као и честа поређења са класичном уметничком поезијом. Уз то се у напоменама дају варијантни текстови песама, њихов извор или теренско порекло, односно сарадник од кога је песма добијена. У жељи да сачува израз оригинала, Томазео у свом преводу песама примењује принцип дословног превођења, као у преводу Вукових записа *Златија*

старца *Беивана*, *Зидане Схадра*, *Предраг* и *Ненад*. Овоме посебно треба додати Томазеове преводе четрнаест лирских народних песама узетих из трећег Вуковог издања, о чему су писали Г. Теца, М. Ласкарис и аутор овога приказа.

Проучавајући основне мотиве Томазеовог антологичарског и преводилачког рада, М. Дрндарски анализира песме и прати коментаре уз њих са компаратистичког становишта. Тиме се Томазео критичком свестраношћу и психолошком анализом нашег усменог песништва уврстио међу најбоље критичаре свога доба.

У токовима сазревања Томазеовог народњаштва, његових критичких и политичких идеја, посебно када му предмет књижевних и научних интересовања постаје наше народно певање, ваља се ради континуитета подсетити да су томе много допринели Фортисово *Путовање по Далмацији*, Ловрићев коментар овога путописа и *Хомерово Морлаштво* Ј. Бајамонтија, који знатно пре Мицкјевича запажа низ сличности између Хомерове поезије и морлачких песама.

Сакупљачи и сарадници на бележењу грађе за Томазеову рукописну збирку *Пјесме пука далматинскога* лако се прате преко његове преписке са Спиридоном Поповићем из Шибеника. Велико занимање привукао је Томазеов предговор овој збирци, поред осталог и због његовог критичког става према панславизму, према српској патријархалној породици (гостопримство, побратимство) и улози жене у њој.

У покушају реконструкције како је некада у целини изгледала ова Томазеова збирка, аутор полази од три рукописна свежња који се чувају у Одбору за народни живот и обичаје ЈАЗУ, под сигнатуром МН 34, МН 172 и МН 183. Ове песме се одаликују богатством мотива vezаних углавном за познате јунаке из ускочко-хајдучке тради-

ције (женидба отмицом, двобој за девојку, женидба са препрекама, витешко надметање, делија девојка, ослобађање из тамнице, укидање свадбарине; породични односи — неверна жена, жена свети мужа, односи између браће, брата и сестре, мајке и сина; митолошке теме — вилинско порекло јунака, борба јунака с натприродним бићем) и друге теме и мотиви.

У народној поезији Томазео види обиље лексичке грађе старије структуре, драгоцене за изучавање историје језика. Отуда у његовим збиркама и записи различитих варијаната песама, „као различите лингвистичке и стилистичке формације“. У томе је имао и претходнике од којих је прихватао гледиште да народна песма у свом „архаичном и затвореном амбијенту“ чува језик од страних утицаја.

У свим овако замашним истраживањима, успешним и драгоценим, набе се наравно и по који пропуст. Наиме, ако занемаримо неке штампарске грешке у грчком слогу, које често промакну и класичарској коректорској пажњи, остаје нам да по стручној савести забележимо да се у напомену 170 (стр. 135) као аутор *Енеиде* наводи Хомер уместо Вергилија.

Ако најзад своје виђење ове изузетно садржајне и промишљено писане студије схватимо као осврт на најважнија питања Томазеове поезике и све то упоредимо са ауторовим закључком, застанемо код уверења да се закључци у књизи односе превасходно ако не и искључиво на Томазеово проучавање наше народне поезије. Изостао је, наиме, осврт на све оно драгоцено разматрање у уводном делу што се односи на корзиканске, италијанске и грчке народне песме у контексту европске науке о књижевности. То је само разлог више да читаоцу, пре свега ономе коме народна муза лежи на срцу, препоручимо целовито прочитаване и проучавање ове садржајне студије, како би уочио њен изузетан значај и драгоцен

прилог компаративном познавању нашег усменог песништва. Допринос је приближно исти, иако мањег тематског захвата, какав су дали Војислав Јовановић Марамбо у својим проучавањима Меримеових мистификаци-

ја наших народних песама и М. Ибровац у студији о Клауду Фријелу и европској судбини српског и грчког усменог песништва.

Миодраг Стојановић

ВУКОВИМ ТРАГОМ НА КОСОВО

Владимир Цветановић, *Вуковим трагом на Косово*, Библиотека Вуков сабор, „Рад“, Београд 1989.

Усмено народно стваралаштво и народно благо Косовског поморавља у записима и интерпретацији В. Цветановића значајан је пресек у слојевитости наше народне културе изложене неумитном и разорном зубу времена. Отргнуто од заборава, ово драгоцено и специфично наслеђе једне колико архаичне толико и нове народне мудрости показује да је народно памћење и данас свеже, да му ваља посветити свеколику своју љубав и радозналост на путу континуитета и реконструкције српске историје културе и књижевности, на размеђу утицаја и прожимања са наслеђем других балканских народа.

Из говора *Уз ову књигу* са знајемо да је наш аутор још пре тридесет година, крајем 1960, као професор гимназије у Ђиљану, почео да прикупља народне пословице у Косовском поморављу. Десет година касније, на подстицај проф. В. Недећа, приступио је проучавању и систематизовању грабе, као и њеној целивитостијој социолошко-књижевној анализи. *Сазвучја усмене народне поруке* (1965) први је његов рад из ове области, да би затим објавио још неколико прилога сродне садржине у часописима „Стремљења“ и „Обележја“, као и књигу *Есеји и чланци из књижевности* (1977). Капитално издање *Народна књижевност Срба на Косову*, у оквиру седме књиге,

донело је његове записе народних пословица и изрека, док је В. Бован у својој студији *Вук Караџић и његови следбеници на Косову и Метохији* скренуо пажњу на Цветановићева бележења и проучавања народних умотворина на овом поднебљу.

По речима самог аутора — „ова књига синтетизује све оно што (је) у периоду дугом близу тридесет година истраживао, проучавао, тумачио и један део тога објавио по разним часописима и листовима и ... књигама, али је то све сада добило другу димензију и нашао прво место у оквиру целине. Отуда је она и по својој физиономији тако конципирана да највећи део заузимају тумачења и објашњења порука и поука народних пословица и изрека, јер је то и био најдуже предмет [његових] теоријских, посебно социолошко-културолошких, па често и лингвистичких истраживања и вредновања.“

У тако замишљеној и уобличеној књизи, В. Цветановић изворну грабу распоређује и промишља у три веће тематске целине: *Лирске народне песме*, *Анегдоте и шале*, и *Народне пословице и изреке*.

Лирске народне песме, којих је у овом крају много више него епских, су песмотворни производи српског староседелачког, углавном градског становништва и његове патријархалне средине. Песме из